

De geschiedenis van de Koornmarkt in vogelvlucht

Kees van der Wiel

Tot circa 1000 na Chr. : moerassig veenkussen

Delft is nog een groot ondoordringbaar veenmoeras met elzenbos dat als een bol kussen op het landschap ligt.

Circa 1000-1200: ontginning van de omgeving

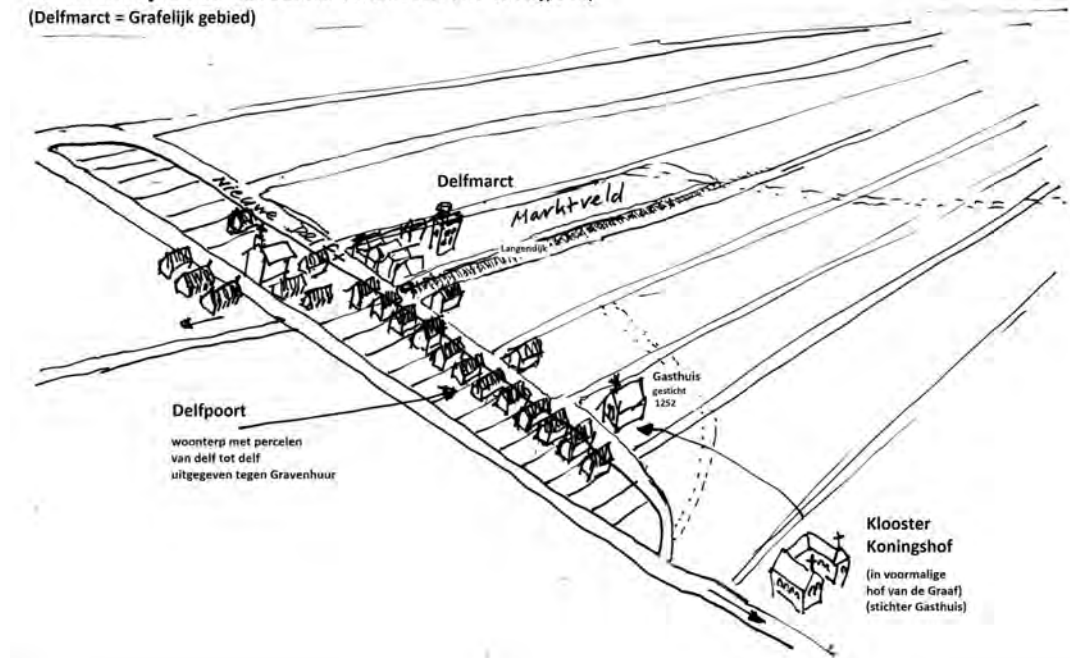
De eerste landbouwers ontgonnen het veenmoeras door het graven evenwijdige ontwateringssloten vanaf Pijnacker in de richting van het huidige Delft. Dwars op die ontginningsloten groeven ze vervolgens de Oude Delft om het overtollige water af te voeren naar de Schie, een natuurlijk water dat uitmondt in de Maas. Dat graafwerk stond onder auspiciën van de graaf of zijn handlanger Arnoldus van Delf. Aan deze Delf stichtte de graaf een 'hof' (boerderij annex bestuurscentrum) ter hoogte van de huidige Rotterdamsweg om van daaruit de graafwerkzaamheden te coördineren en land uit te geven aan de ontginners. Na de ontginning kreeg de zuster van Graaf Willem II, Ricardis, de hof om er een klooster te stichten voor adellijke dames: Koningshof. Na het droogvallen en beploegen van het veen bleek het gebied tussen de Oude Kerk en de Markt de hoogste en droogste plek in de omgeving, omdat daar onder het veen een kleirug lag van een oude kreek. Op die plek aan de Delf ontstond een kleine nederzetting met een kerkje. Even verder op de droge plek richtte de graaf een marktveld in waar iedereen uit de omgeving zijn producten moest verkopen. Daarover hief hij belastingen. Aan de zuidzijde van het marktveld wierp hij tegen wateroverlast een dijk op langs één van de ontginningsloten: de Langedijk.

1200-1250: Delfpoort

De eerste bewoners in dit drassige gebied woonden op terpen. Toen de nederzetting langs de Delf en de Delfmarct groeide besloten ze achter de bebouwing gezamenlijk een nieuwe sloot te graven, de Nieuwe Delf of Voordelf. Daarmee creëerden ze één grote terp waarop veel handelaars zich vestigden. Zo ontstond ter hoogte van de huidige Koornmarkt en Wijnhaven een haven naast de markt, die in het eerste stadsrecht Delfpoort wordt genoemd. Voor het gebruik van het grond op die terp betaalden de bewoners een erfpacht, 'tjins', aan de graaf. De uitgegeven bouwpercelen liepen van gracht tot gracht. In 1246 kochten de bewoners van de Delfpoort van graaf Willem II de eerste stadsrechten, waardoor de handel zich verder kon ontwikkelen.

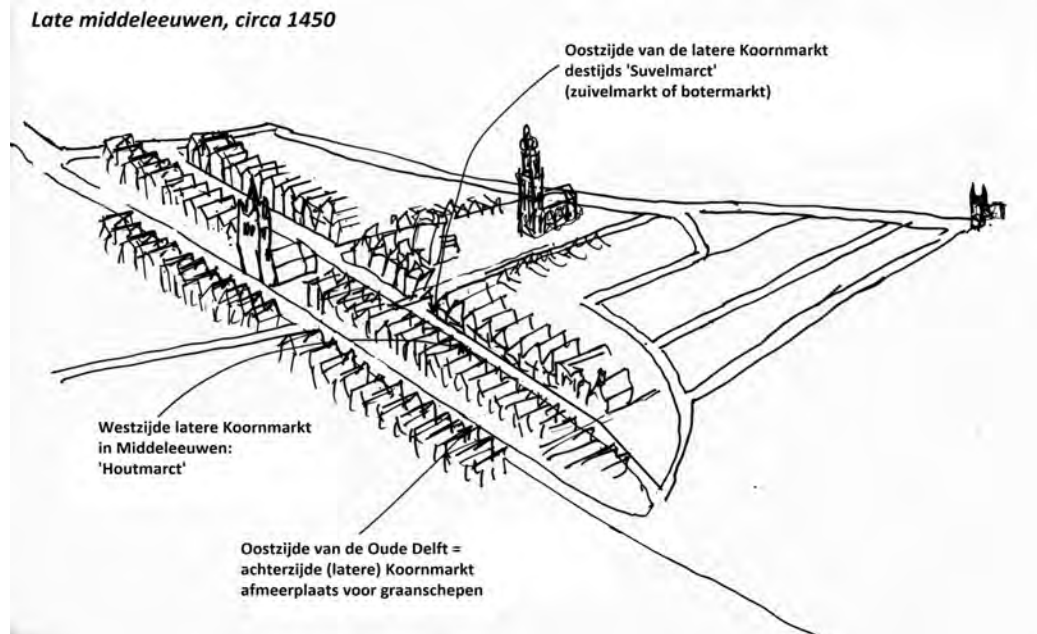
Het centrum van de handel, de Delfmarct, viel echter buiten dit stadsrecht. Dat bleef nog bijna twee eeuwen in handen van de graaf.

1246 : ten tijde van het eerste stadsrecht (van de Delfpoort)
(Delfmarct = Grafelijk gebied)

Ook aan de andere zijde van de Nieuwe Delf werd grond ter bebouwing in tijns uitgegeven en ontstond door het graven van het Achterom een tweede terp. Een groot perceel daarvan werd geschonken aan het klooster Koningshof om in 1252 daar het Gasthuis te stichten. De ontginningsloten als de Langedijk en de Voldersgracht/Vlamingstraat aan weerszijden van het Marktveld waterden in middels al niet meer af in de Oude Delft, maar in de Nieuwe Delft, en de sloten die later Molslaan en Gasthuislaan zouden gaan heten via het Achterom. (De naam Brabantse Turfmarkt ontstond pas later.)

Late middeleeuwen, circa 1450

1300-1500: Houtmarct en Suvelmarct

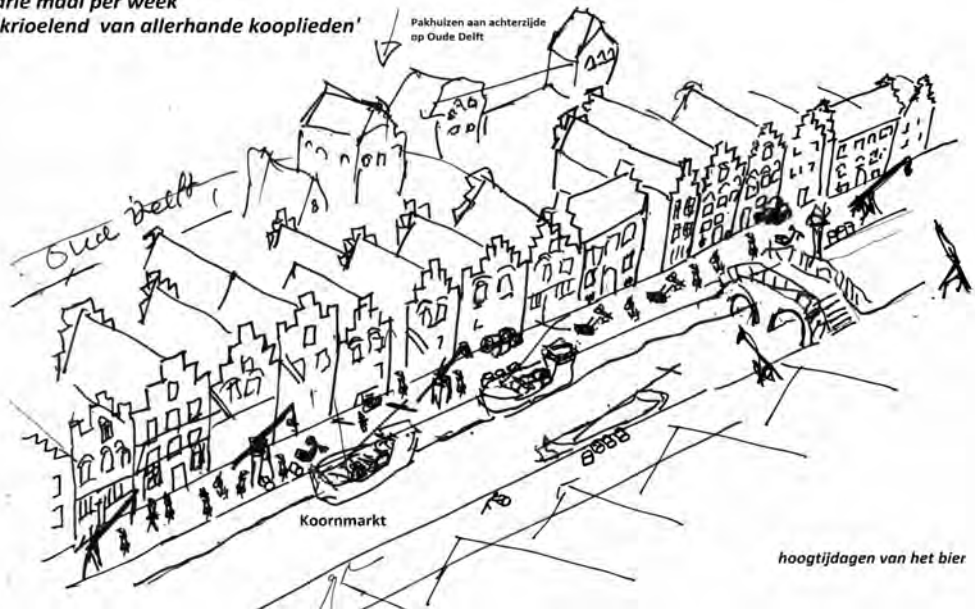
Beide zijden van de huidige Koornmarkt hadden in de middeleeuwen een belangrijke handelsfunctie. De naam Koornmarkt werd toen echter nog niet gebruikt. De gracht heette destijds nog Nieuwe Delf of Voordelf, of ook wel 'Voorstraet zuyteynde'. Het drukt uit dat de huidige Koornmarkt de voorkant van de terp was, waarlangs de woningen stonden. Aan de oostzijde van de Oude Delf lagen de achtererven. Volgens de keurboeken van de stad moesten daar de graanschepen hun waar lossen. Voor zover er delen van de Nieuwe Delf specifiek benoemd werden, heette de westzijde van de huidige Koornmarkt in de middeleeuwen 'Houtmarct' en de overzijde 'Suvelmarct' (zuivelmarkt). Dat laatste onderstreept de grote betekenis die de stad had als marktcentrum voor de omwonende boeren, met name voor de export van de befaamde Delftse boter. De naam Korenmarkt wordt in 1532 voor het eerst genoemd in de combinatie 'Voorstraet Corenmarct'. De gracht was toen één van de belangrijkste vestigingsplaatsen geworden van de vele bierbrouwerijen die Delft telde.

De glorie van het bier na de grote stadsbrand van 1536

Op 3 mei 1536 brandde ongeveer driekwart van Delft af. De stad bestond toen nog grotendeels uit houten huizen. Het centrum van de brand lag weliswaar niet aan de Koornmarkt, maar ook hier was de schade groot. Alleen het Gasthuis bleef gespaard. Na de brand werd de gracht weer opgebouwd met grote stenen huizen, waarvan velen een brouwerij herbergden. De erven liepen daarbij nog steeds van gracht tot gracht. Met de bierbrouwerij en de graanhandel werden in die dagen enorme kapitalen verdiend. De brouwers vormden dan ook de elite van de stad. Volgens de zeventiende-eeuwse geschiedschrijver Dirck van Bleyswijk 'krioelede' de gracht destijds drie maal per week van de kooplieden, graanhandelaren en brouwers. Op die dagen was er bijna geen doorkomen aan. Het was de absolute glorie van de gracht. Veel van de huidige huizen aan de gracht dateren in de basis uit de tijd van kort na de brand, ook al is er sindsdien vaak veel aan veranderd.

1550-1600: Koornmarkt drie maal per week

'krioelede' van allerhande kooplieden'

1600-1650: Achterkant en voorkant wisselen van rol

Na het begin van de Tachtigjarige Oorlog komt de bierafzet in de problemen, vooral op de traditionele markt in Brabant en Vlaanderen. De meeste brouwersfamilies stoppen met het ooit zo lucratieve bier en gaan hun kapitaal investeren in andere handel zoals de VOC. Veel brouwerijen op de gracht worden na 1600 ontmanteld

en verbouwd tot woonhuizen. Ook de pakhuizen op de achtererven aan de Oude Delft worden afgebroken. Daar verrijzen nieuwe zeventiende-eeuwse huizen. Sommige patriciërsfamilies bouwen daar grote nieuwe regentenpaleizen (zoals aan weerszijde van de Nickersteeg) en verhuizen naar achteren. Aan de Koornmarkt veranderen hier en daar oude panden in koetshuizen van de regenten op de Oude Delft (bijvoorbeeld ter hoogte van Koornmarkt 35-39). Achterkant en voorkant verwisselen dus gedeeltelijk van functie, al blijven ook op de Koornmarkt nog vele voornamen Delftenaren wonen.

1650 (na de bloeiperiode van het bier)
achtererven Koornmarkt aan Oude Delft bebouwd met nieuwe regentenpaleizen

1800-1960: Veel bedrijvigheid aan en in de gracht

Met name de diepe percelen aan de oostkant van de gracht blijven nog lang een aantrekkelijke locatie voor bedrijven. Hier stonden moge eeuwenlang diverse brouwerijen en jeneverstokerijen, maar ook een plateelbakkerij, een blikfabriek (later garagebedrijf), drukkerijen, scholen en het ziekenhuis. Ook aan deze zijde van de gracht huisden tot vijftig jaar geleden diverse drukkerijen, boekbinderijen, bouwbedrijven, een tabaksfabriek, een biergroothandel en een opslagloods van Van Gendt&Loos. Meer dan enig andere gracht in Delft lag de Koornmarkt dan ook nog lang vol met schepen, waaronder diverse beurtschepen. Veel oude regentenfamilies verdwenen in de negentiende eeuw. In hun plaats kwamen naast kooplieden en ondernemers, professoren, artsen, hoge militairen en oud-kolonialen. (Delft was in de negentiende eeuw een belangrijke militaire stad en een opleidingscentrum voor koloniale ambtenaren.)

Na 1950: Studenteninvastie

In de twintigste eeuw vertrokken successievelijk de meeste bedrijven en rukten de studentenhuizen op in de straat. Ook verschillende hotels en restaurants vonden er een onderkomen.